

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Internationalisering in het Amsterdamse onderwijs

Tussenevaluatie tweede tranche van de Regeling Internationalisering

Kuiken, F.

Publication date

2018

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kuiken, F. (2018). *Internationalisering in het Amsterdamse onderwijs: Tussenevaluatie tweede tranche van de Regeling Internationalisering*. Universiteit van Amsterdam.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

**Internationalisering in het
Amsterdamse onderwijs
Tussenevaluatie tweede tranche van
de Regeling Internationalisering**

Folkert Kuiken

September 2018

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Voorwoord

Dit rapport is tot stand gekomen in opdracht van de gemeente Amsterdam, afdeling Onderwijs en Leerplicht. Ik ben de scholen die benaderd zijn voor deze tussenevaluatie zeer erkentelijk voor hun tijd en energie die ze in de interviews hebben willen steken. Verder gaat mijn dank uit naar de medewerkers van de gemeente die commentaar hebben geleverd op een conceptversie van dit rapport.

Folkert Kuiken

Amsterdam, september 2018

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	5
1. Inleiding	7
2. Voortgang, duurzaamheid, behoeftes en wensen.....	9
2.1 Voortgang van de activiteiten.....	9
2.2 Duurzaamheid en borging.....	13
2.3 Behoeftes en wensen	15
3. Conclusie en discussie	19
3.1 Conclusie	19
3.2 Discussie	20
Referenties.....	24
Bijlage 1: Scholen waaraan subsidie is verleend	25

Samenvatting

Bij de tweede tranche in het kader van de Regeling Internationalisering heeft de gemeente Amsterdam aan zes basisscholen en 21 vo-scholen voor twee jaar subsidie toegekend. Uit interviews met de scholen aan het eind van het eerste subsidiejaar kan worden opgemaakt dat alle basisscholen en 18 van de 21 vo-scholen een begin hebben gemaakt met de uitvoering van de voorgenomen internationaliseringsactiviteiten. Scholen hebben activiteiten ondernomen op alle mogelijke gebieden waarvoor subsidie kon worden aangevraagd en hebben daar in het eerste subsidiejaar over het geheel genomen goede vorderingen mee gemaakt. Scholen waarderen de tijd en ruimte die hun door de subsidie wordt geboden en de mogelijkheid om met nieuwe programmaonderdelen te kunnen experimenteren. Er bestaat consensus over de toegevoegde waarde van de subsidie, getuige de nodige voorbeelden die scholen daarvan geven. Van de 27 scholen bevestigen 18 het duurzame karakter van hun internationaliseringsactiviteiten; 16 scholen geven voorbeelden hoe de in gang gezette activiteiten een vervolg krijgen na afloop van de subsidie en 10 scholen kunnen ook daadwerkelijk aangeven hoe internationalisering in het curriculum terugkeert.

Naast knelpunten van incidentele aard waarvoor scholen vaak zelf een oplossing vinden, zijn er problemen van structurele aard die meer aandacht behoeven. Scholen zeggen vooral behoefte te hebben aan informatievoorziening (bv. over verduurzaming, visie en ambitie van de gemeente, reizen naar het buitenland), uitwisseling van ervaringen en continuering van de subsidie. De kerngroep voorziet op die punten voor een groot deel in die behoeften, maar scholen dragen suggesties aan voor optimalisering van de kennisdeling. In hoeverre kerngroepbijeenkomsten voor po en vo apart dan wel gezamenlijk georganiseerd moeten worden, is afhankelijk van het onderwerp, aldus de scholen.

De ambitie van de gemeente dat in 2018 ongeveer 60 scholen internationalisering een structurele plek in het onderwijs hebben gegeven komt met 25 scholen in de eerste tranche en 27 in de tweede dicht in de buurt van het streefgetal. Bovendien zijn er scholen die geen beroep hebben gedaan op de Regeling Internationalisering, maar daar al voorafgaand aan de regeling mee bezig waren of die met de Scholenbeurs op dit thema hebben ingezet. Het totaal aantal scholen dat internationalisering op het netvlies heeft is dus zeker groter dan de 52 gesubsidieerde scholen. Daarmee lijkt de aan het begin van het traject geformuleerde doelstelling voor internationalisering te zijn behaald.

Gelet op de obstakels die scholen tegenkomen bij de implementatie van het internationaliseringstraject worden aan deze conclusie de volgende aandachtspunten gekoppeld:

- De gemeente moet scholen die subsidie voor internationalisering hebben gekregen, maar daar nog niet aan begonnen zijn, aansporen om snel uitvoering te geven aan de voorgenomen activiteiten.
- De gemeente moet scholen die nog geen deel hebben genomen aan de kerngroepbijeenkomsten wijzen op het verplichte karakter daarvan.
- Scholen moeten bij internationalisering goed hun tijdplanning en tijdbewaking in de gaten houden.
- Scholen en gemeente moeten waken over voldoende competent personeel om de uitvoering van internationalisering te kunnen waarborgen.
- De gemeente kan bij de agendering van de kerngroepbijeenkomsten gebruik maken van de suggesties die daarvoor door de scholen zijn aangedragen.
- Afhankelijk van de onderwerpen van de kerngroepbijeenkomsten moeten deze voor po en vo apart dan wel gezamenlijk worden georganiseerd.
- Gelet op de verschillen die er tussen scholen bestaan, hebben scholen vooral behoefte aan informatie over *good practices*.
- Scholen moeten op zoek naar alternatieve bronnen voor financiering van hun internationaliserings activiteiten; tegelijkertijd moet de gemeente zorgen voor additionele financiering om de duurzaamheid en borging van internationalisering te garanderen.

Al met al hebben scholen met het door de gemeente geïnitieerde subsidiëringstraject voor internationalisering goed op de rails kunnen zetten. Maar het verdient aanbeveling dit als een begin te zien in plaats van als een eindpunt.

1. Inleiding

'Internationaliseren met ambitie': zo luidt de titel van een adviesrapport van de Onderwijsraad (2016). De raad spoort met dit rapport aan om internationalisering ambitieuzer op te pakken dan tot nu toe is gedaan. Alle jongeren moeten 'internationaal competent' worden en scholen moeten dit structureel inbedden en stevig verankeren als integraal onderdeel van het onderwijsprogramma en de leeromgeving. Dat betekent dat scholen hun visie op internationalisering verder moeten ontwikkelen, meer moeten aansluiten bij de leefomgeving van jongeren en mogelijkheden tot internationalisering moeten benutten in de omgeving van de school. Ook docenten moeten internationaal competent worden en hun didactische vaardigheden op dat punt verbeteren. Verder moeten er sectoroverstijgende leerlijnen voor Engels en wereldoriëntatie komen en is het waarborgen van financiële voorwaarden voor internationalisering belangrijk. Door het beperkte bereik van internationalisering, de eenzijdige en gefragmenteerde aanpak van veel scholen met randvoorwaardelijke beperkingen, garandeert de huidige aanpak van internationalisering onvoldoende dat iedereen het onderwijs internationaal competent verlaat, wat leidt tot ongelijke kansen tussen leerlingen.

Met de Regeling Internationalisering heeft de gemeente Amsterdam gehoor gegeven aan het advies van de Onderwijsraad. Dankzij deze regeling konden in het schooljaar 2016-2017 Amsterdamse basisscholen starten met het vormgeven en versterken van internationalisering in het onderwijs. Basisscholen konden voor een periode van twee jaar maximaal € 50.000 aanvragen om internationalisering binnen de school te stimuleren. In deze eerste tranche is aan 25 basisscholen subsidie toegekend. Met de toekenning van de subsidie committeren de scholen zich aan deelname aan een zogeheten kerngroep, waarin zij hun ervaringen betreffende internationalisering met andere scholen kunnen delen.

Na een algemene literatuurstudie over *good practices* van internationalisering (Hanekamp & Kuiken, 2017) heeft aan het eind van het eerste subsidiejaar met alle 25 scholen een tussentijdse evaluatie plaatsgevonden (Kuiken & Schulz, 2017). Hieruit bleek dat de subsidieregeling het beoogde effect heeft gehad, omdat deze de scholen heeft gestimuleerd om een start te maken met internationalisering of daar een vervolg aan te geven. Er werden echter ook knelpunten gesignaleerd. Op basis hiervan zijn zowel voor de korte als de lange termijn aanbevelingen geformuleerd. In het tweede subsidiejaar van de eerste tranche zijn in de periode oktober-december 2017 met zes van de 25 scholen diepte-interviews gehouden om *good practices* van internationalisering in het Amsterdamse onderwijs vast te stellen (Kuiken, 2018). Dit

leidde tot een tiental aanbevelingen voor scholen die met internationaliseringsactiviteiten willen starten. Voor de uitkomsten en aanbevelingen van de tussentijdse evaluatie van de eerste tranche alsmede die van de dieptestudie verwijzen we naar respectievelijk Kuiken en Schulz (2017) en Kuiken (2018).

Voor het schooljaar 2017-2018 zijn scholen opnieuw in de gelegenheid gesteld om voor een periode van twee jaar een aanvraag voor een internationaliseringssubsidie in te dienen, nu voor een bedrag van € 30.000. In deze tweede tranche konden niet alleen basisscholen maar ook scholen in het voortgezet onderwijs meedingen naar subsidie. Daarbij was voor scholen in het voortgezet onderwijs een co-financiering van 50% verplicht. In totaal hebben zes basisscholen en 21 scholen voor voortgezet onderwijs een beroep gedaan op de regeling en is hun aanvraag gehonoreerd (zie Bijlage 1 voor een overzicht van de scholen waaraan subsidie is verstrekt). Net als in de eerste tranche treden scholen bij toekenning van de subsidie toe tot de kerngroep; deelname aan deze kerngroep is verplicht.

Dit verslag biedt inzicht in de voortgang van de tweede tranche aan het eind van het eerste subsidiejaar (2017-2018). In het voorjaar van 2018 zijn alle 27 deelnemende scholen aan de tweede tranche door middel van een e-mail benaderd voor een tussenevaluatie. Vervolgens zijn in de maanden mei en juni 2018 telefonische interviews met de scholen gehouden. Met deze tussenevaluatie wil de gemeente inventariseren of en hoe de scholen de subsidie hebben ingezet en hoe het proces van de uitvoering van de ingediende plannen tot nu toe is verlopen. De inhoud van de voorgenomen activiteiten en de behoeften en wensen van de scholen staan daarbij centraal. Verder is gevraagd naar de ervaringen van de scholen met de kerngroep en met de kerngroepbijeenkomsten. De uitkomsten van deze tussenevaluatie en die van de eerste tranche worden als input gebruikt voor de ontwikkeling en aanpassing van het gemeentelijk beleid.

In hoofdstuk 2 volgt een bespreking van de bevindingen die de interviews in deze tweede tranche hebben opgeleverd. In hoofdstuk 3 worden hieraan conclusies verbonden en wordt aandacht besteed aan enkele relevante kwesties die tijdens de interviews naar voren zijn gekomen.

2. Voortgang, duurzaamheid, behoeftes en wensen

Scholen konden in het voorjaar van 2017 bij de gemeente Amsterdam een aanvraag indienen in het kader van de tweede tranche van de Regeling Internationalisering. Daarbij kon subsidie worden aangevraagd voor één of meerdere van de volgende zes (voor het po) of zeven (voor het vo) activiteiten:

1. Starten of uitbreiden van (vroeg) vreemde talenonderwijs gericht op een landelijk keurmerk vvto, het toewerken naar tweetalig primair onderwijs (tpo/tto) en/of het opzetten van een internationaal curriculum, inclusief bijbehorende ondersteuning, methoden en licenties.
2. Versterken van taalvaardigheid en professionalisering van docenten die taallessen in een vreemde taal geven, met de mogelijkheid van ondersteuning en training door een vakdocent of een *native speaker*.
3. Intensivering van de taalcomponent door ook buiten de taallessen de vreemde taal te gebruiken en dit te ondersteunen met internationaal georiënteerde activiteiten.
4. Uitwisseling tussen scholen, docenten en leerlingen om internationale ervaring te stimuleren en samenwerking te bestendigen.
5. *Peer reviews*: visitaties tussen scholen, zodat scholen van elkaar leren hoe zij hun internationaliseringsbeleid uitvoeren.
6. Coördinatie van het internationaliseringsbeleid door een voor deze taak vrijgestelde leraar voor maximaal vier uur per week.
7. Starten of uitbreiden van projecten wereldburgerschap voor zover het betreft voortgezet (speciaal) onderwijs.

Om inzicht te krijgen in de manier waarop scholen de toegekende subsidie hebben ingezet, zijn tegen het eind van het eerste subsidiejaar telefonische interviews met de scholen gehouden. In dit hoofdstuk rapporteren we de bevindingen die uit de interviews naar voren zijn gekomen met betrekking tot de drie punten waarop de geïnterviewden zijn bevraagd:

1. voortgang van de activiteiten;
2. duurzaamheid en borging;
3. behoeftes en wensen.

Vanwege de verschillen die er in het basis- en het voortgezet onderwijs bestaan, worden deze punten voor de twee onderwijsvormen apart besproken.

2.1 Voortgang van de activiteiten

Bij de voortgang van de activiteiten is ingezoomd op drie vragen:

1. Hoe gaat het met de voortgang van de activiteiten?
2. Zijn er knelpunten bij de uitvoering van de activiteiten en hoe worden deze opgelost?

3. Wat is de toegevoegde waarde van de subsidie?

Van de antwoorden op deze vragen wordt hieronder in deze volgorde verslag gedaan.

Hoe gaat het met de voortgang van de activiteiten?

Nog voordat de interviews plaatsvonden, kon op basis van de aanvragen worden vastgesteld dat scholen vrijwel voor alle mogelijke zes (po) of zeven (vo) activiteiten een verzoek tot subsidie hebben ingediend, met uitzondering van activiteit 5: peer reviews. De meeste scholen hebben geld voor meerdere activiteiten aangevraagd. Tijdens de interviews bleek dat vrijwel alle scholen ook daadwerkelijk met een of meerdere activiteiten een start hebben gemaakt. Op drie vo-scholen is dat nog niet het geval, te weten De Amsterdamse MAVO, De Nieuwe Havo en De Vinse School. In twee gevallen betreft het nieuwe scholen: op de ene is men door de hectiek van alles wat nieuw is nog niet aan de uitvoering van de voorgenomen plannen toegekomen; op de andere laat de huidige (vertrekkende) directeur dit over aan het nieuwe management. De derde school richt zich op uitwisseling met het buitenland, maar mist daarvoor de benodigde contacten; tijdens het interview zijn daarvoor suggesties aangedragen.

De activiteiten die op de zes basisscholen in gang zijn gezet betreffen start van vvto of van een internationaal curriculum (activiteit 1, op vier scholen, waarvan drie zich richten op het *International Primary Curriculum* (IPC)), professionalisering van docenten (activiteit 2, op drie scholen), gebruik van de vreemde taal buiten de taallessen (activiteit 3, op één school), uitwisseling (activiteit 4, op één school) en aanstelling van een coördinator (activiteit 6, op één school). Van de zes mogelijke activiteiten waarvoor subsidie kon worden aangevraagd komt alleen *peer reviews* (activiteit 5) in dit rijtje niet voor (zie Tabel 1). Verder geven twee scholen aan dat de subsidie hun heeft geholpen om een leerteam samen te stellen en eveneens twee scholen noemen de aanschaf van leermiddelen.

Tabel 2: Aangevraagde en gestarte activiteiten in PO en VO

<i>Activiteit</i>	<i>PO</i>		<i>VO</i>	
	<i>Gevraagd</i>	<i>Gestart</i>	<i>Gevraagd</i>	<i>Gestart</i>
1. Start vvto/internationaal curriculum	4 (67%)	4 (67%)	15 (71%)	15 (71%)
2. Professionalisering	3 (50%)	3 (50%)	4 (19%)	4 (19%)
3. Gebruik doeltaal buiten de taallessen	1 (17%)	1 (17%)	3 (14%)	3 (14%)
4. Uitwisseling	1 (17%)	1 (17%)	9 (43%)	6 (29%)
5. <i>Peer reviews</i>	0	0	0	0
6. Coördinatie	1(17%)	1 (17%)	1 (5%)	1 (5%)
7. Wereldburgerschap	n.v.t.	n.v.t.	5 (24%)	5 (24%)

In het voortgezet onderwijs zijn 18 van de 21 scholen op uiteenlopende gebieden gestart met internationalisering. Wat activiteit 1 betreft hebben drie scholen het

onderwijs Engels een *boost* gegeven (in de vorm van versterkt Engels, *Fast Lane English* of deelname aan het *Cambridge Advanced English (CAE)* examen) en twee scholen het tweetalig onderwijs (tto). Tien scholen hebben dankzij de subsidie een specifiek curriculumonderdeel kunnen ontwikkelen inclusief het daarvoor benodigde materiaal. Op vier scholen is een professionaliseringstraject voor docenten gestart (activiteit 2). Van het gebruik van de vreemde taal buiten de taallessen (activiteit 3) worden een aantal interessante voorbeelden genoemd: de *World School Junior Academy* op het Calandlyceum waarbij leerlingen uit vwo-6 een project in Kenia uitvoeren; een project met vluchtelingen op De Amsterdamse MAVO; de ontwikkeling van een internationale ondernemerslijn op het Marcanti College om leerlingen voor te bereiden op het internationale bedrijfsleven; het *Barlaeus Youth Parliament* en een toneeluitvoering op het Barlaeus Gymnasium. Uitwisseling (activiteit 4) heeft op zes scholen gestalte gekregen (ook de drie nog te starten scholen hebben plannen in die richting). Een voorbeeld daarvan is het *Peer2Peerproject* waarbij leerlingen van het Barlaeus Gymnasium in interactie gaan met leerlingen uit de internationale schakelklas van het Montessori College Oost. Op één school is een internationaliseringscoördinator aangesteld (activiteit 6). Vijf scholen melden initiatieven op het gebied van wereldburgerschap (activiteit 7), zoals koppeling van wereldburgerschap aan internationalisering of talentontwikkeling, ontwikkeling van vakken als *Wereldcultuur* of *Global citizenship* en de samenstelling van een meerjarig beleidsplan wereldburgerschap (zie Tabel 1).

Verder noemen vijf (Esprit)scholen het project *Taal naar Keuze*, waarbij leerlingen op vrijwillige basis eenmaal in de week les krijgen in een (extra) door hen gekozen taal. Op zeven scholen is sprake van buitenlandse reizen voor leerlingen. Een andere opvallende actie is de detachering van twee docenten van het Hervormd Lyceum West op een nabij gelegen basisschool. Dit is een vermeldenswaardig initiatief, omdat er nog te vaak sprake is van een kloof tussen po en vo en op deze manier een poging wordt gewaagd om die kloof te overbruggen.

Wat verschillen tussen het basis- en voortgezet onderwijs betreft zien we dat in het basisonderwijs vaker wordt ingezet op professionalisering van de docenten, terwijl er in het voortgezet onderwijs meer uitwisseling tussen scholen, docenten en leerlingen plaatsvindt. Dit laatste heeft te maken met de leeftijd van de leerlingen: leerlingen in het vo kunnen zich hun dankzij hun hogere leeftijd nu eenmaal makkelijker verplaatsen dan basisschoolleerlingen.

Zijn er knelpunten bij de uitvoering van de activiteiten en hoe worden deze opgelost?
Internationalisering is niet iets wat een school er zo even bij doet, maar vergt een grondige voorbereiding en een langdurig implementatietraject. Het mag dan ook geen

verbazing wekken dat scholen tegen knelpunten aanlopen. In het po betreft dat in de eerste plaats tijd en de gebrekkige taalvaardigheid in het Engels van sommige docenten met als gevolg onzekerheid bij het lesgeven en angst voor internationalisering. Door een bijscholingscursus Engels en/of een op het didactisch handelen gerichte cursus *English in the classroom* kan die angst vaak worden overwonnen. Verder is het vaak moeilijk om *native speakers* te vinden, zijn er soms logistieke problemen bij het organiseren van een professionaliseringstraject (opgelost door een *in-companytraining*) en kampt men met het probleem van nieuwe leerkrachten die niet over de vereiste competenties beschikken (opgelost door een bijscholingscursus). Als oplossing voor het probleem dat het onderwijs Engels moet concurreren met andere vakken wordt het gebruik van Engels bij (onderdelen van) andere lessen gesuggereerd.

Net als in het po worden in het vo ook tijd en een gebrekkige taalvaardigheid Engels van docenten als knelpunten genoemd. Daarnaast noemen meerdere scholen problemen bij de bemensing van de taken die moeten worden uitgevoerd (op te lossen door deze te verdelen over meerdere personen), de tijd en moeite die in uitwisselingscontacten moet worden gestoken (direct fysiek contact werkt beter dan een mail) en de vrijblijvendheid van extra onderdelen als *Taal naar Keuze* (bij een oplossing kan gedacht worden aan toewerken naar een certificaat, betere voorlichting en differentiatie). Incidenteel komen problemen naar voren als financiering van reizen naar het buitenland vanwege de beperkte financiële middelen van ouders en leerlingen, continue instroom van nieuwkomers of moeite om een structurele samenwerking met andere instanties op te zetten. Tabel 2 bevat een overzicht van de genoemde knelpunten en mogelijke oplossingen.

Tabel 2: Knelpunten bij internationalisering in po en vo en eventuele oplossingen

<i>Knelpunt</i>	<i>PO</i>	<i>VO</i>	<i>Voorgestelde oplossing</i>
Tijd	X	X	
Taalvaardigheid docenten	X	X	Bijscholingscursus
Onzekerheid en angst	X		Cursus <i>English in the classroom</i>
<i>Native speaker</i>	X		
Professionalisering	X		<i>In-companytraining</i>
Concurrentie andere vakken	X		Gebruik van Engels bij andere lessen
Nieuwe, onervaren collega's	X		Bijscholing
Bemensing	X	X	Verdeling taken over meerdere personen
Uitwisseling		X	Direct fysiek contact
Vrijblijvendheid		X	Certificering, voorlichting en differentiatie
Financiering buitenlandreizen		X	
Continue instroom		X	
Structurele samenwerking		X	

Wat is de toegevoegde waarde van de subsidie?

De zes basisscholen geven aan dat de toegekende subsidie voor hen toegevoegde waarde heeft. Enerzijds omdat anders bepaalde activiteiten niet zouden plaatsvinden, zoals de aanschaf van nieuwe materialen, de uitrol van het *International Primary Curriculum*, uitwisseling met andere scholen, professionalisering van docenten en de verbetering van hun taalvaardigheid in het Engels. Anderzijds omdat de subsidie ook ruimte biedt om te experimenteren, ertoe bijdraagt om afwachtende docenten over de streep te trekken en om Engels serieus op de kaart te zetten.

Net als in het po waarderen ook vo-scholen de mogelijkheid om op een rustige en gedegen manier programmaonderdelen voor te bereiden. De subsidie biedt dus vooral benodigde tijd en ruimte voor activiteiten die anders tussen de bedrijven door gepland zouden moeten worden. Ook professionalisering en commitment worden genoemd ('het leeft meer op school en is gestructureerder'). Daarnaast biedt de subsidie de mogelijkheid om een internationaliseringcoördinator aan te stellen of om docenten te detacheren. Zie Tabel 3 voor een overzicht van de genoemde punten.

Tabel 3: Toegevoegde waarde van de Regeling Internationalisering voor po en vo

<i>Toegevoegde waarde</i>	<i>PO</i>	<i>VO</i>
Aanschaf materialen	X	
Uitrol <i>International Primary Curriculum</i>	X	
Uitwisseling tussen scholen	X	
Verbetering taalvaardigheid Engels	X	
Engels serieus op de kaart	X	
Professionalisering	X	X
Ruimte om te experimenteren	X	X
Ruimte voor ontwikkeling van nieuwe onderdelen	X	X
Draagkracht vergroten, commitment	X	X
Aanstelling internationaliseringscoördinator		X
Detachering van docenten		X

2.2 Duurzaamheid en borging

Om zicht te krijgen op de duurzaamheid van de ondernomen activiteiten en in hoeverre deze in het onderwijs geborgd worden, zijn de volgende vragen gesteld:

1. Hebben de activiteiten een duurzaam karakter?
2. Krijgen de activiteiten een vervolg na afloop van de subsidie?
3. Hoe keert internationalisering terug in het curriculum na afloop van de subsidie?

Hieronder volgen de antwoorden op deze vragen.

Hebben de activiteiten een duurzaam karakter?

De zes basisscholen antwoorden alle bevestigend op deze vraag. Dat geldt ook voor twaalf vo-scholen. Twee daarvan melden expliciet dat zij daarvoor op zoek zullen gaan naar andere subsidiegevers. Vier scholen vinden het moeilijk om in dit stadium antwoord op de vraag te geven. Twee daarvan durven niet op de zaken vooruit te lopen; zij willen eerst het resultaat van de in gang gezette activiteiten afwachten. De andere twee zeggen dat structurele borging af zal hangen van de vraag of er na het aflopen van de subsidie nog financiële middelen beschikbaar zijn (zie Tabel 4 voor een samenvatting van de antwoorden).

Tabel 4: Duurzaamheid van de ondernomen activiteiten in po en vo

<i>Duurzaamheid</i>	<i>PO</i>	<i>VO</i>
Activiteiten hebben een duurzaam karakter	6 (100%)	12 (57%)
Duurzaamheid hangt af van hoe activiteiten zich ontwikkelen		2 (10%)
Duurzaamheid hangt af van continuering subsidie		2 (10%)

Krijgen de activiteiten een vervolg na afloop van de subsidie?

Drie basisscholen en 13 vo-scholen zeggen dat dit zeker het geval zal zijn (zie Tabel 5). Scholen noemen bijvoorbeeld dat de subsidie net het zetje is dat ze nodig hebben om door te gaan voor het vvto-keurmerk. Andere voorbeelden zijn: uitrol van in de onderbouw ontwikkelde activiteiten naar de bovenbouw; toepassing van elementen van een extra programma voor een geselecteerd groep leerlingen in het onderwijs aan leerlingen die dat programma niet volgen; inpassing van nieuwe activiteiten in het bestaande curriculum; na *Cambridge Advanced English* (CAE) starten met *Cambridge Proficiency English* (CPE); mogelijkheid om voor Duits een extern certificaat (*Deutsches Sprachdiplom*) te behalen.

Tabel 5: Borging van activiteiten in po en vo

<i>Borging</i>	<i>PO</i>	<i>VO</i>
Internationalisering is na afloop van de subsidie geborgd	3 (50%)	13 (62%)

Hoe keert internationalisering terug in het curriculum na afloop van de subsidie?

Het blijkt lastig voor scholen om het antwoord op deze vraag te illustreren aan de hand van concrete voorbeelden. Twee van de zes basisscholen doen dat wel: 'de thema's die in het Engels worden behandeld worden uitgebreid'; 'de school profileert zich als school waarin in alle klassen Engels wordt onderwezen'. Dat geldt ook voor acht vo-scholen. Enkele voorbeelden van zaken die genoemd worden zijn: 'één uur per week extra Engels en buitenschoolse activiteiten (film, theater)'; 'ontwikkeling van een leerlijn wereldburgerschap'; 'opname van tweetalige elementen door het hele curriculum heen'; 'het curriculum Duits in de onderbouw wordt aangepast'; '*Global citizenship* wordt in het curriculum opgenomen'. Vier scholen zeggen dit graag te willen, maar laten het

afhangen van het verloop van de gestarte activiteiten in het komend schooljaar. Eén school heeft een hard hoofd in borging van de activiteiten vanwege het ontbreken van structurele financiering (zie Tabel 6).

Tabel 6: Voorbeelden van internationalisering in po en vo na afloop van de subsidie

<i>Voorbeelden</i>	<i>PO</i>	<i>VO</i>
Scholen die voorbeelden geven na afloop van de subsidie	2 (33%)	8 (38%)
Voorbeelden hangen af van hoe activiteiten zich ontwikkelen		4 (19%)
Voorbeelden hangen af van continuering van subsidie		1 (5%)

2.3 Behoeftes en wensen

Aan de scholen is zowel gevraagd welke behoeftes ze in het algemeen hebben wat hun specifieke wensen zijn met betrekking op de kerngroep, in het bijzonder wat de combinatie van po en vo betreft. De vragen luiden:

1. In hoeverre is de kerngroep aantrekkelijk?
2. Wat is de toegevoegde waarde van de combinatie van po en vo?
3. Welke behoeften zijn er met betrekking tot internationalisering?
4. Hoe kan kennisdeling het best worden bewerkstelligd?

De reacties op deze vragen volgen hieronder.

In hoeverre is de kerngroep aantrekkelijk?

De antwoorden op deze vraag lopen uiteen. Eén basisschool antwoordt met een volmondig ja, voor vier scholen geldt dat het afhangt van het onderwerp dat aan de orde komt en één school vindt dat de kerngroep niet veel toevoegt aan wat er vanuit het eigen bestuur al wordt gedaan (zie Tabel 7).

Overigens hebben niet alle scholen aan beide kerngroepbijeenkomsten deelgenomen. Twee vo-scholen hebben bij beide bijeenkomsten verstek laten gaan, ondanks het verplichte karakter hiervan. Twaalf vo-scholen noemen de bijeenkomsten leuk, nuttig, interessant en waardevol. Vooral de uitwisseling van ervaringen wordt op prijs gesteld. Zes scholen staan neutraal tegenover de kerngroep of hebben hier, afhankelijk van het gebodene, een wisselende mening over. Net als in het po betwijfelt één school het nut van de kerngroep (zie Tabel 7).

Tabel 7: Is de kerngroep aantrekkelijk?

<i>PO/VO</i>	<i>Ja; waardevol, nuttig, interessant</i>	<i>Neutraal; hangt ervan af</i>	<i>Nee; voegt weinig toe</i>	<i>Niet deelgenomen</i>
PO	1 (17%)	4 (67%)	1 (17%)	0
VO	12 (57%)	6 (29%)	1 (5%)	2 (10%)

Interessant is de opmerking van één school die het geringe aantal tto-scholen in Amsterdam betreurt en de gemeente op dat punt van kwaliteitsimpulsen denkt te kunnen voorzien. In plaats van dat de gemeente met de organisatie van de kerngroepbijeenkomsten de scholen handvatten probeert te geven, suggereert de school hier juist het omgekeerde.

Wat is de toegevoegde waarde van de combinatie van po en vo?

Tijdens de eerste tranche werd de kerngroep gevormd door enkel basisscholen. Nu in de tweede tranche ook vo-scholen een subsidieaanvraag mochten indienen, is deze uitgebreid met vo-scholen en zijn er twee gecombineerde bijeenkomsten georganiseerd. De meningen daarover blijken uiteen te lopen: ‘goed’ vinden vier basisscholen, ‘hangt van het onderwerp af’ zeggen twee basisscholen (zie Tabel 8).

In het vo zijn negen scholen vóór een gecombineerde po/vo-kerngroep. Vier scholen hebben daar twijfels bij: ‘lastig, want het zijn twee gescheiden werelden’; ‘wel interessant, maar in het vo gaat het echt heel anders’; ‘alleen nuttig wat doorlopende leerlijnen betreft’. Twee scholen zien geen voordeel van een gecombineerde kerngroep: ‘geen meerwaarde’; ‘context is heel anders en in het po bestaan veel verschillen tussen scholen’ (zie Tabel 8). Eén school komt met een compromisvoorstel: twee bijeenkomsten voor po en vo samen, één apart.

Tabel 8: Heeft de combinatie van po en vo toegevoegde waarde?

<i>PO/VO</i>	<i>Ja</i>	<i>Hangt ervan af</i>	<i>Nee</i>
PO	4 (67%)	2 (33%)	0
VO	9 (43%)	4 (19%)	2 (10%)

Welke behoeften zijn er met betrekking tot internationalisering?

De vraag naar behoeften en wensen met betrekking tot internationalisering roept met name in het vo veel reacties op. Vier basisscholen zeggen geen directe behoeften te hebben, de andere twee noemen respectievelijk kennisdeling met overeenkomstige scholen en het onderscheid tussen nieuwkomers en internationalisering te willen opheffen (zie Tabel 9).

In het vo is de situatie omgekeerd: twee scholen reageren niet op de vraag, de overige 19 geven te kennen alle specifieke behoeften te hebben. Tabel 9 bevat een opsomming van de genoemde wensen en behoeften. Interessant is de opmerking van één school om – letterlijk – dicht bij jezelf te blijven, doordat er voor leerlingen al genoeg te ontdekken valt op tien minuten afstand van de school (door uitwisseling met een onder hetzelfde bestuur vallende school). Dit sluit aan bij een opmerking van een andere school die met een klas naar Oberhausen is afgereisd, waarbij de leerlingen perplex stonden van de verschillen die ze zagen.

Tabel 9: Welke behoeften zijn er met betrekking tot internationalisering?

<i>Behoeften</i>	<i>PO</i>	<i>VO</i>
Kennisdeling met soortgelijke scholen	X	
Opheffing onderscheid nieuwkomers en internationalisering	X	
Informatie over verduurzaming van internationalisering		X
Delen van ervaringen over uitwisseling met scholen in het buitenland		X
Case manager aan wie advies kan worden gevraagd		X
Informatie van de gemeente over ambitie en visie op internationalisering		X
Veiligheidsaspecten bij reizen met leerlingen naar het buitenland		X
Ervaringen van scholen met het verblijf bij buitenlandse gastgezinnen		X
Informatie over alternatieve financieringsbronnen		X
Continuering van de subsidie		X

Hoe kan kennisdeling het best worden bewerkstelligd?

Scholen geven aan veel behoefte te hebben aan kennisdeling; om die reden is aan hen gevraagd hoe die het best georganiseerd kan worden. Vanuit het basisonderwijs is op deze vraag weinig respons gekomen. Een tiental vo-scholen heeft aangegeven daar wel ideeën over te hebben; deze zijn samengevat in Tabel 10.

Tabel 10: Hoe kan kennisdeling worden bewerkstelligd? Suggesties vanuit het VO

Bundeling van de tot nu toe opgedane ervaringen
Elkaars <i>best practices</i> laten zien
Werken in kleine groepen
Hantering van een carrouselmodel
Discussie over echte dilemma's
Werken op de manier van Leerlab2020

Als voorbeeld bij de suggestie om discussies over echte dilemma's te houden wordt een onderwerp voorgesteld als het vinden van partnerscholen en huisvesting in het buitenland. Dergelijke discussies zouden in de plaats moeten komen van scholen die te veel 'verkooppraatjes over zichzelf houden'. Eén school die daar ervaring mee heeft, suggereert werken op de manier van Leerlab2020: dit is een door de VO-Raad gehanteerde systematiek waarbij gelijkgestemde scholen een gemeenschappelijk budget beheren en van daaruit activiteiten ondernemen, presentaties geven, bijeenkomsten organiseren en producten aanleveren die weer aan anderen doorgegeven kunnen worden.

3. Conclusie en discussie

Samenvattend kan worden geconstateerd dat op alle zes basisscholen en op 18 van de 21 vo-scholen waaraan in de tweede tranche van de Regeling Internationalisering in 2017 voor twee jaar subsidie is toegekend een aanvang is gemaakt met de voorgenomen internationaliseringsactiviteiten. Zoals na de eerste tranche te verwachten viel, hebben de scholen activiteiten op alle mogelijke gebieden ondernomen en zijn daar in het eerste subsidiejaar over het geheel genomen goede vorderingen mee gemaakt. Scholen waarderen vooral de tijd en ruimte die hun door de subsidie wordt geboden en de mogelijkheid om met nieuwe programmaonderdelen te kunnen experimenteren. Er bestaat consensus over de toegevoegde waarde van de subsidie en scholen geven daar de nodige voorbeelden van. Van de 27 scholen bevestigen 18 het duurzame karakter van hun internationaliseringsactiviteiten; 16 scholen geven voorbeelden hoe de in gang gezette activiteiten een vervolg krijgen na afloop van de subsidie en 10 scholen kunnen ook daadwerkelijk aangeven hoe internationalisering in het curriculum terugkeert.

Knelpunten zijn er ook, zowel kleine als grote. Voor incidentele problemen vinden scholen vaak zelf een oplossing. Daarnaast zijn er knelpunten van structurele aard die meer aandacht behoeven. Dit leidt automatisch tot specifieke wensen en behoeften van scholen. Daarbij wordt de top drie gevormd door 1) informatievoorziening (over verduurzaming, visie en ambitie van de gemeente, reizen naar het buitenland), 2) kennisdeling en uitwisseling van ervaringen, 3) continuering van de subsidie. De eerste twee punten staan centraal in de kerngroep waarvan de scholen deel uitmaken. De helft van de scholen zegt veel aan de kerngroep te hebben, voor nog een derde geldt dat ook, afhankelijk van het onderwerp, terwijl twee scholen het nut van de kerngroep betwijfelen. Een soortgelijk beeld levert de mening over de combinatie van po en vo in de kerngroep op: voor tien scholen heeft de combinatie een duidelijke meerwaarde, voor acht scholen hangt dat van het behandelde onderwerp af, terwijl twee scholen daar twijfels over hebben. De vraag is nu in hoeverre de gemeente op weg is met het behalen van de doelstelling voor internationalisering die aan het begin van het traject is geformuleerd.

3.1 Conclusie

We begonnen dit verslag met het rapport van de Onderwijsraad 'Internationaliseren met ambitie' waarin betrokkenen wordt geadviseerd om serieuze voortgang te maken met internationalisering in het onderwijs. Gesteld kan worden dat de gemeente Amsterdam met de Regeling Internationalisering deze handschoen heeft opgepakt. In dit plan heeft de gemeente de ambitie geformuleerd dat in 2018 ongeveer 60 scholen internationalisering een structurele plek hebben gegeven. Met 25 scholen die subsidie

voor internationalisering hebben ontvangen in de eerste tranche en 27 in de tweede staat de teller op 52, een aantal dat dicht in de buurt komt van het streefgetal. Daarnaast zijn er scholen die geen beroep hebben gedaan op de Regeling Internationalisering, maar daar al voorafgaand aan de regeling mee bezig waren of die met de Scholenbeurs op dit thema hebben ingezet. Het totaal aantal scholen dat internationalisering op het netvlies heeft is dus zeker groter, al maakte de vraag hoe groot dat aantal precies is geen deel uit van de huidige tussenevaluatie. Daarmee lijkt de aan het begin van het traject geformuleerde doelstelling voor internationalisering te zijn behaald. Zoals hierboven werd gesteld lopen de scholen ook tegen knelpunten aan en lopen de meningen over de invulling en samenstelling van de kerngroep uiteen. In wat volgt gaan we nader in op de gesignaleerde knelpunten en de rol van de kerngroep.

3.2 Discussie

Scholen zijn inventief in het verzinnen van oplossingen voor problemen. Dat geldt ook ten aanzien van internationalisering. We zagen hiervoor dat scholen knelpunten van uiteenlopende aard vaak op een creatieve manier weten op te lossen. Daarnaast zijn er hardnekkiger obstakels. Veel van deze hindernissen zijn terug te voeren op het ontbreken van drie essentiële bestanddelen, te weten tijd, menskracht en geld. Daarnaast besteden we in deze paragraaf aandacht aan de kerngroep, de combinatie van po en vo, de verschillen tussen scholen en de relatie tussen de gemeente en de deelnemende scholen.

Tijd

Net als in de eerste tranche, zeggen ook scholen in de tweede tranche te moeten woekeren met de tijd die voor internationalisering beschikbaar is. Ontwikkeling van een nieuw onderdeel als internationalisering vergt sowieso een extra tijdsinvestering. Sommige docenten moeten daarnaast tijd vrijmaken voor een bijscholingscursus om hun vaardigheid Engels op peil te brengen en/of om hun didactische vaardigheden zodanig bij te spijkeren dat ze onderwijs in het Engels kunnen geven. Ook *peer reviewing* en uitwisseling tussen scholen vergen vaak meer tijd dan voorzien, zeker als het om connecties met het buitenland gaat. Scholen die met internationalisering starten moeten dus extra hun tijdplanning en tijdbewaking in de gaten houden.

Menskracht

Scholen die een coördinator internationalisering hebben aangesteld die op haar beurt een werkgroep in het leven heeft geroepen die internationalisering binnen de school op de rails heeft gezet, moeten aan het eind van schooljaar soms vaststellen dat de coördinator en een werkgroep lid een baan elders hebben aanvaard, waarmee waardevolle expertise voor de school verloren gaat. Die expertise kan niet gemakkelijk worden aangevuld, want scholen zijn al blij als ze er überhaupt in slagen een vacature

in te vullen. Op die manier dreigt ook internationalisering slachtoffer van het lerarentekort te worden.

Geld

De financiële middelen die met de Regeling Internationalisering zijn vrijgekomen hebben scholen in staat gesteld om te investeren in leermiddelen, ontwikkeling van materialen en modules, aanstelling van een coördinator, adviezen van experts, na- en bijscholingscursussen, organisatie van buitenlandreizen, inhuren van een *native speaker*, enzovoort. Er bestaan echter zorgen hoe al deze activiteiten na afloop van de subsidie gefinancierd moeten worden. Twee scholen zeggen mogelijkheden te zien om daarvoor een beroep te doen op alternatieve bronnen. Twee andere scholen geven op voorhand aan die mogelijkheid niet te hebben, zodat continuering en borging zal afhangen van additionele financiering van de gemeente. Het is dan ook niet verwonderlijk dat dit punt hoog op het lijstje staat van behoeften en wensen van de scholen.

Kerngroep

Scholen geven aan informatievoorziening, uitwisseling van ervaringen en kennisdeling als belangrijkste elementen van de kerngroepbijeenkomsten te beschouwen. Die rol hebben de tot nu toe georganiseerde bijeenkomsten ook gehad. Het overgrote deel van de geïnterviewde scholen geeft dan ook aan deze bijeenkomsten, zij het afhankelijk van het onderwerp, nuttig en waardevol te vinden. Scholen hebben ook suggesties aangeleverd hoe naar hun idee kennisdeling in de toekomst nog beter kan worden bewerkstelligd. Daarbij kan worden opgemerkt dat sommige scholen van mening zijn dat er bij hen al veel kennis over internationalisering aanwezig is (soms zelfs meer dan bij de gemeente), dat de gemeente meer van die kennis gebruik zou kunnen maken en een duidelijker visie en grotere ambitie ten aanzien van internationalisering ten toon zou moeten spreiden.

Combinatie van po en vo

In tegenstelling tot de eerste tranche waarbij alleen basisscholen waren betrokken, bestaan de deelnemers aan de tweede tranche hoofdzakelijk uit vo-scholen. Hoewel er desalniettemin overeenkomsten tussen basis- en vo-scholen bestaan wat betreft de ondernomen activiteiten en de daarbij ervaren knelpunten, zijn er ook verschillen in de soort activiteiten waar de scholen op inzetten. Zo organiseert een derde van de vo-scholen een of meerdere reizen naar het buitenland voor de leerlingen, terwijl daar in het basisonderwijs niet of nauwelijks sprake van is. Uiteraard heeft dat alles te maken met de leeftijd en mobiliteit van de leerlingen. De verschillen tussen po en vo hebben de vraag doen rijzen hoe de kerngroepbijeenkomsten georganiseerd moeten worden: gescheiden van elkaar of in combinatie? De meningen daarover zijn verdeeld. In het

schooljaar 2017-2018 is voor gemengde bijeenkomsten gekozen, hoewel het voorkwam dat er halverwege de bijeenkomst letterlijk een muur tussen po en vo werd opgetrokken. Tijdens die bijeenkomst werd ook pijnlijk duidelijk dat het vo onvoldoende rekening houdt met de kennis van het Engels die in de basisschool bij de leerlingen is aangebracht. In de woorden van een vo-docent: 'In de brugklas beginnen we gewoon weer helemaal opnieuw'. Dat kan niet de bedoeling zijn van de internationaliseringsimpuls die in het basisonderwijs met de subsidie wordt beoogd. Over het onderwerp doorlopende leerlijnen zal in gezamenlijke bijeenkomsten van po en vo nog veel moeten worden overlegd. Een compromis is dat sommige bijeenkomsten apart voor po en vo worden georganiseerd en andere gezamenlijk met elkaar. Een dergelijke bijeenkomst is ook een mooie gelegenheid om in te gaan op de detachering van vo-docenten in het basisonderwijs die op sommige scholen plaatsvindt om op die manier de kloof tussen po en vo te slechten.

Verschillen tussen scholen

Zoals er verschillen tussen het po en vo zijn, bestaan er ook verschillen tussen basisscholen en vo-scholen onderling. Op sommige scholen is al eerder, onafhankelijk van de nu beschikbaar gestelde subsidie, een internationaliseringstraject ingezet. Maar er zijn ook scholen die pas beginnen met internationalisering en worstelen met vragen over verduurzaming en behoefte hebben aan (informatie over) financiële middelen om de in gang gezette activiteiten in de toekomst te kunnen borgen. Het is niet gemakkelijk om beide partijen in dezelfde mate tevreden te stellen. Wellicht dat in de kerngroepbijeenkomsten meer aandacht kan worden besteed aan *good practices* van scholen. En wellicht dat er een manier gevonden kan worden om na afloop van de subsidieperiode scholen die dat nodig hebben van extra financiële middelen te voorzien.

Relatie tussen gemeente en scholen

De gemeente stelt aan scholen subsidie voor internationalisering ter beschikking. Op hun beurt is het niet meer dan logisch dat scholen deelnemen aan de kerngroep en verantwoording afleggen over de voortgang van hun plannen en de besteding van de gelden. In die zin is het opvallend dat ten tijde van de interviews op drie scholen nog geen begin was gemaakt met de voorgenomen internationaliseringsactiviteiten. Die scholen zullen het komend jaar voor een extra uitdaging staan en het lijkt raadzaam om hun vorderingen de komende tijd in de gaten te houden. Opvallend is ook dat twee scholen verstek hebben laten gaan bij de kerngroepbijeenkomsten. Zij moeten nogmaals op de verplichting tot het bijwonen van deze bijeenkomsten worden gewezen.

Samenvattend

Als we het bovenstaande samenvatten leidt dat tot de volgende aandachtspunten:

- De gemeente moet scholen die subsidie voor internationalisering hebben gekregen, maar daar nog niet aan begonnen zijn, aansporen om snel uitvoering te geven aan de voorgenomen activiteiten.
- De gemeente moet scholen die nog geen deel hebben genomen aan de kerngroepbijeenkomsten wijzen op het verplichte karakter daarvan.
- Scholen moeten bij internationalisering goed hun tijdplanning en tijdbewaking in de gaten houden.
- Scholen en gemeente moeten waken over voldoende competent personeel om de uitvoering van internationalisering te kunnen waarborgen.
- De gemeente kan bij de agendering van de kerngroepbijeenkomsten gebruik maken van de suggesties die daarvoor door de scholen zijn aangedragen.
- Afhankelijk van de onderwerpen van de kerngroepbijeenkomsten moeten deze voor po en vo apart dan wel gezamenlijk worden georganiseerd.
- Gelet op de verschillen die er tussen scholen bestaan, hebben scholen vooral behoefte aan informatie over *good practices*.
- Scholen moeten op zoek naar alternatieve bronnen voor financiering van hun internationaliserings activiteiten; tegelijkertijd moet de gemeente zorgen voor additionele financiering om de duurzaamheid en borging van internationalisering te garanderen.

Tot slot

Naast alle mitsen en maren, knelpunten en twijfels bestaat er over de gehele linie veel waardering voor de mogelijkheden die de Regeling Internationalisering biedt. Vooral de ruimte om te experimenteren met nieuwe ontwikkelingen wordt geroemd. Daarnaast blijkt het door toekenning van de subsidie makkelijker om weifelende leerkrachten en docenten over de streep te trekken. Dit toegenomen commitment blijkt een onverwachte, maar welkome bijwerking van de toegekende subsidie te zijn. Met het door de gemeente geïnitieerde traject hebben scholen internationalisering goed op de rails kunnen zetten. Maar het verdient aanbeveling dit als een begin te zien in plaats van als een eindpunt.

Referenties

Gemeente Amsterdam (z.j.). *Internationalisering in het onderwijs*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.

Hanekamp, K. & Kuiken, F. (2017). *Good practices van internationalisering in het po en vo: Een literatuurstudie*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Kuiken, F. & Schulz, I. (2017). *Internationalisering in het Amsterdamse basisonderwijs. Een tussenevaluatie*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Kuiken, F. (2017). *Good practices van internationalisering in het Amsterdamse basisonderwijs*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Onderwijsraad (2016). *Internationaliseren met ambitie*. Den Haag: Onderwijsraad.

Bijlage 1: Scholen waaraan subsidie is verleend

Basisscholen

1. Bos en Lommerschool
2. De Botteloef
3. Elisabeth Paulusschool
4. Lidwinaschool
5. Sint Jozefschool
6. Olympiaschool

VO-scholen

1. Het 4e Gymnasium
2. Amsterdam Lyceum
3. De Amsterdamse MAVO
4. Barlaeus Gymnasium
5. Berlage Lyceum
6. Calandlyceum
7. Cartesius Lyceum
8. Cartesius 2
9. Cheider
10. Comenius Lyceum
11. Gerrit van der Veen College
12. Hervormd Lyceum West
13. Marcanti College
14. Metis Montessori Lyceum
15. Mundus College
16. Orion College Drostenburg
17. St. Nicolaaslyceum
18. De Nieuwe Havo
19. De Nieuwe Internationale School Esprit (DENISE)
20. De Vinse School
21. Vossius Gymnasium